

סיפורים מימים עברו.

לקט אגדות חז"ל לגיל הרך

מדריך לגננת

משרד החינוך התרבות והספורט
המינהל הפדגוגי

סיפורים מימים עברו

לקט אגדות חז"ל
לגיל הרך

מדריך לגננת

עמותת אלול אלו ואלו (ע"ר)

האגף לחינוך קדם יסודי

האגף לתכניות לימודים

ירושלים התשנ"ט

ריכוז הנושא: עפרה רייזמן

ליקוט הסיפורים, בחירתם
 כתיבת העיבודים והמדריך: עפרה רייזמן
 עזה ניצן
 יעל ניב
 ענת אנגלמן
 הראלה גורן
 אביגיל אנטמן
 ענבר רווה

ייעוץ פדגוגי וריכוז ההפקה: אביבה סברדלוב

ייעוץ מדעי: ד"ר שולמית וָלר

ייעוץ פסיכולוגי: ד"ר דבורה קובובי

עריכת הלשון: עטרה סמואל

איורים: נורית צרפתי

סדר: ארט פלוס בע"מ

ותודות לכל מי שקראו את התכנית בשלביה השונים,
 אשר הערותיהם והארותיהם עזרו לנו בעיצובה:
 משה אילן, דליה לימור, מיה אלפסי, יפה בלומנפלד,
 צילה גורנר, מלילה הלנר-אשד, אסתר ברוקס

ותודות מיוחדות למימי פררה-חן, שסיפרה את הסיפורים בגן הילדים.
 התנסותה והערותיה הוסיפו לתכנית זו ממד חשוב.

© כל הזכויות שמורות למחברים שמתוך כתביהם מובאים כאן ציטוטים.
 "מעלות" הוצאת ספרים בע"מ.

תוכן העניינים

פתח דבר / 5

מבוא / 6

המטרות / 7

על הסיפורים / 7

המבנה / 8

שילוב הסיפורים בחיי כיתת הגן / 10

כיצד מספרים? / 11

הפעילויות המוצעות לסיפורים / 12

בין אדם לחברו / 13

דרך ארץ / 15

היודעת לשאול ושאונה יודעת לשאול / ויקרא רבה, פרשה ה, סימן ח / 16

שמירה על כבוד הזולת / 19

רבי אלעזר והאיש המכוער בעיניו / תלמוד בבלי, תענית, דף כ, עמודים א-ב / 20

חרטה, מחילה ופיוס / 23

אהרון אוהב שלום ורודף שלום / אבות דרבי נתן, נוסח א, פרק יב, עמוד 48 / 24

ביקור חולים / 27

רבי עקיבא מבקר אצל תלמידו החולה / תלמוד בבלי, נדרים, דף מ, עמוד א / 28

'רשות היחיד' ו'רשות הרבים' / 31

סיקול מ'רשות היחיד' ל'רשות הרבים' / תלמוד בבלי, בבא קמא, דף נ, עמוד ב / 32

מעשה בשני אילנות / תלמוד בבלי, בבא בתרא, דף ס, עמודים א-ב;

מדרש תנחומא, פרשת שופטים, סימן ג / 35

השבת אבידה ושמירה על רכושו של הזולת / 37

אבן הטוען / תלמוד בבלי, בבא מציעא, דף כח, עמוד ב / 38

שמעון בן שטח והאבן הטובה / תלמוד ירושלמי, בבא מציעא, פרק ב, הלכה ה

דברים רבה, פרשה ג, סימן ג / 41

רבי חנינא בן דוסא והתרנגולים / תלמוד בבלי, תענית, דף כה, עמוד א / 45

יֹשֶׁר וּמְרֵמָה / 49

קָנְהָ מְלֵא בְּדִינָרִים / ויקרא רבה, פרשה ו, סימן ג / 50
אֶלְכֶסְנֶדֶר מוֹקֵדוֹן וּמֶלֶךְ קִצְיָה / בראשית רבה, פרשה לג, סימן א / 53

צְדָקָה / 57

מְעֻשָׂה בְּאִישׁ אֶחָד שֶׁיֵּרֵד מִנְכֶסֶיּוֹ / מדרש זוטא, רות, סימן יא / 58
בִּזְכוּת מָה נִצְלָה בְּתוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא מִמּוֹת? / תלמוד בבלי, שבת, דף קנו, עמוד ב / 61

דְּאָגָה לְדוֹרוֹת הַבָּאִים / 65

אֲדָרְיָנוּס וְהַנוֹטֵעַ הַזֶּקֶן / ויקרא רבה, פרשה כה, סימן ה / 66

כִּיבוֹד אֵב וְאָם / 69

מְעֻשָׂה בְּאֵבֹן יְקָרָה, בְּאָרְגוֹ וּבִמְפִתָּח / תלמוד ירושלמי, פאה, פרק א, הלכה א / 70
רַבִּי טְרַפּוֹן וְאָמוֹ / תלמוד ירושלמי, פאה, פרק א, הלכה א
תלמוד ירושלמי, קידושין, פרק א, הלכה ז / 73

שַׁבָּת / 75

פְּרָה שׁוֹמֵרֵת שַׁבָּת / פסיקתא רבתי, פרק יד, פסקה ב / 76
הַפְּרָצָה בְּגֵדֵר / תלמוד בבלי, שבת, דף קנ, עמוד ב / 79
חֲלוֹת לְשַׁבָּת / תלמוד בבלי, תענית, דף כד, עמ' ב – דף כה, עמוד א / 82
יוֹסֵף מוֹקִיר שַׁבָּת / תלמוד בבלי, שבת, דף קיט, עמוד א / 84
תְּבַלִּין שֶׁל שַׁבָּת / בראשית רבה, פרשה יא, סימן ד / 86
אֹר לְשַׁבָּת / תלמוד בבלי, תענית, דף כה, עמוד א / 89
מִדּוּעַ נֶעְצָרָה הַשְּׂמֵשׁ? / קוהלת רבה, פרשה ט, סימן א / 91

נִסְפָּחִים / 95

לוח מורכבות בסיפורים / 96
על ספרות האגדה של חז"ל / 98
סדר דורות התנאים והאמוראים / 99

מורשת עם ישראל מועברת באמצעות כללי "עשה" ו"לא תעשה" ובאמצעות סיפורת, שיש בה מוסר השכל והיא מוכוונת להבטיח חינוך ערכי והנחלת נכסי צאן ברזל של תרבות עמנו לדורות ההמשך. זכינו, שחכמינו סיפרו סיפורים מתוך תפיסה פלורליסטית ומתוך הבנה עמוקה של ההבדלים הבין-אישיים, אותם הבדלים המחייבים אותנו, אנשי החינוך, להתאים תכנים ודרכי הוראה לילדינו המקשיבים לסיפורים. כך עשו חז"ל, כך אנו עושים כיום וכך אנו אמורים לעשות באמצעות "סיפורים מימים עברו – לקט אגדות חז"ל לגיל הרך" באמצעות המדריך לגנת המלווה אותו.

במקרה סיפורים מעובדים המותאמים להבנת הילדים בגיל הגן, כל סיפור מלווה במקורו. כך נתונה בידי הגנת הבחירה, אם להתחיל בסיפור זה או בסיפור אחר, או אם ללמוד מדגם העיבוד שבמקרה ולהתאים – בדרך זו – סיפורים נוספים לחיי היום-יום ולאירועים בגן ובכך לקרב את המקורות אל הילדים.

בחירת הסיפורים ללקט הייתה תהליך מורכב, שכן רבים הם הסיפורים שאפשר לעבדם וללמדם באופן זה. כל סיפור שבחרנו אילץ אותנו לוותר על סיפור אחר – כך, עד שנתהווה לקט הסיפורים בנושאים החשובים "בין אדם לחברו" ו"שבת".

נראה לי שבימים אלה, אין מתאים מקירוב הלבבות, באמצעות נושאים אלה, להיסטוריה של עמנו ולאמות המידה החברתיות שרווחו בקרבנו בכל שנות קיומו, לשם טיפוח תחושת המשכיות הקיומית שלנו שאנו מקווים לטפחה אצל ילדינו.

ועוד דבר בסיום, על עורכת הערכה הזאת, חברתנו עפרה רייזמן זכרה לברכה. עפרה הייתה אישה מיוחדת, מחנכת, אוהבת ילדים ויודעת להנעים את זמנם ולעניין אותם במסופר ובכתוב. עפרה תרמה רבות להנחלת מורשת עמנו לילדים בגיל הרך, אך אהבה מיוחדת הייתה לה לסיפורי חז"ל. לסיפורים מפיה נוספו נופך ועניין. היא קירבה אותם למאורעות ימינו והפכה אותם לחוויה מרגשת לילדים המאזינים בהתלהבות, ולחוויה מעמיקה לבוגרים.

לקט ה"סיפורים מימים עברו" הוא פרי עבודתה האחרונה של עפרה. עפרה השקיעה בו את שעותיה האחרונות בטרם הלכה לעולמה, והמילים "תם ולא נשלם" – שביקשה לצרף לעמוד האחרון של המקראה, הן צוואתה של עפרה לנו ולמחנכי הדורות הבאים.

דליה לימור

מנהלת האגף לחינוך קדם יסודי

מבוא

ועדת שנהר* ישיבה על המדוכה בשאלת בניית זהותו ועיצוב עולמו הרוחני והערכי של הצעיר הישראלי היהודי.

היא הדגישה את ההיכרות עם תולדות עם ישראל ותרבותו כיסוד חיוני לבניית הזהות ולעיצוב העולם הרוחני והערכי הרצויים לנו כעם, וקבעה עקרונות להוראת מקצועות היהדות. בתוך מקצועות אלה נכללה גם ספרות חז"ל.

מקובל על הכול שחינוך לערכים ופיתוח הזהות העצמית, הם תהליכים ממושכים וככל שמקדימים לפתוח בהם, הרי זה משובח. מכאן שיש להתחיל כבר בגן הילדים.

ברוח מסקנותיה של הוועדה לגיל הרך, שהוקמה לדון בנושא דוח ועדת שנהר**, מוצעת כאן למחנכים מקראה להוראת לקט מאגדות חז"ל בגן הילדים הממלכתי.

* **עם ועולם – תרבות יהודית בעולם משתנה**, המלצות הוועדה לבדיקת לימודי היהדות בחינוך הממלכתי, משרד החינוך התרבות והספורט, תשנ"ד.

** **תרבות יהודית בעולם משתנה – מסקנות הוועדה לגיל הרך בנושא דוח שנהר**, אב התשנ"ה-אוגוסט 1995. משרד החינוך התרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, האגף לחינוך קדם יסודי, האגף לתכניות לימודים, עמ' 6-7.

המטרות

1. להפגיש את ילדי הגיל הרך, בהתאם לרמת התפתחותם, עם מבחר של סיפורי אגדה מדברי חז"ל, ולחנב עליהם את הסיפורים האלה.
2. להפגיש את הילדים עם ערכים אנושיים ולאומיים, כפי שהם מופיעים באגדות חז"ל.
3. להפגיש את הילדים עם דמויות מרכזיות של תנאים ואמוראים.
4. לחשוף את הילדים בגיל הרך ללשון חכמים ולסגנון המדרש והאגדה.
5. לחזק את הקשר של הילדים עם ארץ ישראל ועם עברו של העם.
6. ליצור בסיס תרבותי יהודי משותף לילדים מאוכלוסיות שונות.

על הסיפורים

הסיפורים הכלולים בלקט זה עוסקים בשני נושאים: **בין אדם לחברו** ו**שבת**.

הערכים הבאים לידי ביטוי בסיפורים שבין אדם לחברו מציבים בפני הילדים דרכי התנהגות שיש באפשרותם ליישם בחיי היום-יום שלהם. הסיפורים העוסקים בשבת מדגישים את ייחודו של יום זה ביהדות והם עשויים לחשוף בפני הילדים הצעירים היבטים שלא הכירו עדיין בנושא זה.

רמת הסיפורים שנבחרו אינה אחידה – יש בהם כאלה המתאימים

לילדים שגילם ארבע, ויש כאלה המתאימים רק לבני גיל חמש ומעלה*. ההתאמה מתייחסת גם להצעות הדידקטיות, אך מובן שההחלטות נתונות למחנכים – הם מכירים את הילדים, והם יכולים לשער אילו סיפורים ואילו פעילויות יתאימו להם. ההחלטה אילו סיפורים יסופרו תלויה, כמובן, גם בטעמים האישי של המחנכים.

ספרות חז"ל סופרה ונכתבה על ידי אנשים בעלי השקפת עולם דתית. בסיפורים רבים מסופר על ניסים ונפלאות, וקיימת התערבות אלוהית בחיי האדם. הנס בסיפור מראה על כוחו של האל לחולל אותו. כאשר מפגישים את הילדים עם האגדה אי אפשר להתעלם מתפיסה דתית זאת ויש להציג בפניהם את הסיפורים מנקודת המבט של הכותבים. ילדים צעירים, חילוניים כדתיים, מזדהים ומאמינים בכוח עליון המנהל את העולם.

ברונו בטלהיים בסיפרו **קסמן של אגדות**** טוען שהילד זקוק, בדרך גידולו, לסיפורים שיש בהם מעשי ניסים; האגדה מתפתחת בדרך שמתאימה לאורח חשיבתו של הילד הצעיר (חשיבה מאגית, מאנישה) ולצורת התנסותו בחיים. הילד מאמין לדברי האגדה, משום שהשקפת עולמה מתאימה לשלו. לצורך ביטחונו האישי, חש הילד צורך להאמין בכוח עליון ובשליחיו של אותו כוח. התנסות מספקת באמונה הפלאית הכרחית בתקופה מסוימת בחיי הילד, היא מעניקה לו ביטחון בהתמודדותיו עם מכלול הבעיות שהוא ניצב בפניהן. ביטחון זה מעניק לו את היכולת לעבור בדרך נינוחה יותר להבנת העולם מתוך ראייה מציאותית.

מכאן, נראה כי ניטיב לעשות אם לא נירתע לספר על מעשי ניסים. על ידי כך נתמוך בצמיחה נפשית תקינה של הילדים, והערכים העולים ממעשי הנס – יתרמו לחינוך לערכים שבו אנו דוגלים.

* בלוח הפעילויות המוצעות לסיפורים, מסומנת רמת המורכבות של כל סיפור.
** ברונו בטלהיים, **קסמן של אגדות ותרומתן להתפתחותו של הילד**, נורית שלייפמן (מתרגמת), הוצאת רשפים, תל אביב תש"ס – 1980, עמ' 42-48.

המבנה

בסוף המדריך מובאים **נספחים** ובהם מידע כללי המתייחס לספרות חז"ל, ולתנאים ולאמוראים.

במקראה כלולים המעשים והאגדות בעיבודם לילדים וכן בצורתם המקורית. כל הטקסטים מנוקדים ניקוד מְרָבִי. העיבודים נעשו על ידי אנשים שונים, ולכן סגנונם שונה ומגוון. עם זאת, בכל העיבודים נשמרו העקרונות האלה:

1. הרחבת העלילה, התיאורים והמצבים שבמדרש ובאגדה

רוב המדרשים ואגדות חז"ל כתובים בצורה מתומצתת עד כדי כך שהעלילה והמתח הדרמתי שבהם נבלעים וכאילו חסרים. הרחבת העלילה והתיאורים, פירוט רגשותיהן של הדמויות, תוספת פרטים חזותיים – כל אלה מעלים את הסבירות שהילדים יעשו שותפים בעלילה ויצליחו לראות את המסופר בדמיונם ולחוש אותו.

2. השמטת פרטים בעלי חשיבות משנית

כדי לעזור לילדים לעקוב אחר המסופר, מושמטים פרטים שאינם הכרחיים להבנת העלילה המרכזית, ומושמטים שמות של דמויות משניות. העלילה המרכזית מושמעת להם – בדרך זו – ממוקדת, והם יכולים לעקוב ביתר קלות אחר מעשיהן של הדמויות המרכזיות.

3. נאמנות לרוח הדברים ולמסרים שבמדרש ובאגדה

גם כאשר מפשטים מקור ומרחיבים אותו יש להקפיד לשמור על רוח הסיפור ועל מסריו.

4. הדגשת מעברים ממקום למקום בסיפור והדגשת פרקי הזמן השונים שבהם מתרחש המסופר

בסיפורים שונים מתרחשת העלילה במקומות שונים ובפרקי זמן שונים. כדי שהילדים יוכלו לעקוב אחרי השינויים במקום ובזמן, חשוב להדגיש את המעברים האלה.

ביחידה זו חלקים:

1. מדריך למחנכים

2. מקראה – אגדות חז"ל ומעשי חכמים מעובדים לילדים.

במדריך כלולים מקורות הסיפורים. אלה הכתובים במקורם בעברית – הובאו פְּלִשׁוֹנִים; ואלה הכתובים בארמית – תורגמו לעברית; במקום שצריך מובאים אף פירושי מילים ומושגים. כאן ובמקראה מעומדים המקורות בדרך ייחודית כדי להקל על הקריאה, ולשם כך הם אף מנוקדים בניקוד מסייע מְרָבִי.

במקורות כתובים הסיפורים בלשון חכמינו זכרם לברכה, הזרה לאוזניהם של ילדים. הסיפורים תמציתיים מאוד, והתיאורים מתייחסים להווי חיים רחוק מן ההווי של הילדים הצעירים בימינו.

במקראה כלולים עיבודי המקורות לסיפורים. העיבודים אמורים לקרב את התכנים ואת הרובד הלשוני של מדרשי האגדה לליבם של הילדים. עם זאת, לאחר שהילדים הורגלו להקשיב לביטויים ולמובאות נבחרות מתוך המדרש או האגדה כפי שהם משובצים בתוך העיבוד, אפשר לקרוא באוזניהם סיפורים מסוימים פעם נוספת, כפי שהם מופיעים במקורות. כדאי להקדים ולומר להם שכך כתובה האגדה במקור.

במדריך מצוינים המסרים של כל סיפור ומוצעות פעילויות היכולות ללוות כל סיפור. הפעילויות אמורות להעמיק את החוויות הריגושיות והאינטלקטואליות של הילדים ולתרום להבנתם את הסיפור. פעילויות אלה יעזרו להם לגלות את הקשר בין המסופר ובין חיי היום-יום שלהם, ויאפשרו להם לתת ביטוי אישי להתרשמותם מן הסיפורים.

במדריך מובא גם מידע על החכמים שעליהם מספרים בסיפורים. המידע מיועד למחנכים, אך הם יכולים להשתמש בפרטים מתוכו, כדי להציג את החכמים כדמויות אנושיות, ולקרב את עולמם לעולם הילדים.

עיקרון זה חל גם על הזמן, על התקופה שעליה מסופר. תפיסת הזמן של ילדים בגיל הרך מתפתחת באיטיות ואין הם מבינים מושגים כמו 'לפני אלף שנים'. עם זאת, תקופות מסוימות ואירועים מסוימים בהיסטוריה של עם ישראל חוזרים ונזכרים מדי שנה בשנה בגן הילדים, למשל: 'בזמן שבני ישראל יצאו ממצרים', 'כשהיו בני ישראל במדבר', 'בימי שלמה המלך', 'בזמן שבית המקדש היה קיים', 'אחרי שחרב בית המקדש'. חזרה על ביטויים אלה ומיקוד האגדה או המדרש בתקופה מסוימת או מסביב לאירוע מסוים, שהילדים שמעו עליו כבר בהזדמנות אחרת, גם הוא עשוי לתרום להבנת הסיפור וליצירת תחושה של אחידות היסטורית.

9. מיקוד הבעיה והדגשת המסקנות המוסריות הנובעות מן הסיפור

במדרשים ובאגדות רבות המסר נאמר במרומז ואינו נתפס על ידי ילדים צעירים.

ככל שהילדים צעירים יותר, צריך למקד את הבעיה שהאגדה או המדרש מעלים, וגם להדגיש את המסקנות המוסריות שהיא מייצגת. צריך לומר בפירוש מהי הבעיה העומדת לפני הדמויות בסיפור, ובסוף הסיפור יש להדגיש ולומר בפירוש מה הייתה ההחלטה המוסרית שנקטו בו הדמויות.

10. בניית סוף לסיפור

שלא כמו בסיפורי ילדים, אגדות ומדרשים רבים מסתיימים בהיגד תמציתי, והשומעים הצעירים עלולים להרגיש שהסיפור לא בא לסיומו ונותר פתוח. בעיבוד יש איפוא, להוסיף משפטים החותמים את הסיפור, והמתייחסים בדרך סיפורית לבעיה ולפתרונה.

11. התייחסות לדמויות המרכזיות שבמדרש ובאגדה

כדי שדמויות התנאים או האמוראים שעליהם מסופר ייחפכו לדמויות אנושיות מוכרות וקרובות לילדים, רצוי להוסיף בעיבוד

5. מסירת הסיפור בלשון מובנת לילדים, תוך כדי שילוב ביטויים ותבניות לשון נבחרות מן המקור

כדי שילדים יבינו את הסיפור, מספרים אותו בלשון פשוטה ובמשפטים קצרים, שאינם מסתעפים, אך כדי שהם ילמדו את לשון חז"ל – חשוב לשבץ בסיפור מבחר מובאות מן המקור גם אם לשונן קשה. כדי לעזור לילדים להבין את המובאות, הזרות לאוזנם, אפשר להצמיד לכל מובאה משפט, החוזר על האמור בה בלשון פשוטה ובמילים מוכרות לילדים. צירוף רובדי לשון ומשלבי לשון שונים, זה בצד זה, מלמד את הילדים להקיש הקשות לשוניות מן המוכר על הבלתי מוכר.

6. חזרה על מבנים לשוניים קבועים

כדי שהילדים יהיו שותפים בסיפור – יש לחזור בעיבוד הסיפורים על מבנים לשוניים ועל ביטויים נבחרים. החזרה מאפשרת להם לומר ביטויים אלה בקול רם תוך כדי האזנה לסיפור.

7. הבחנה בין הדמויות המדברות בדוֹרֵשִׁיח או ברב־שִׁיח

באגדה ובמדרש מרבים להשתמש במילים "אמר לו...", "אמר להם..." ולא תמיד ברור, אפילו לקורא המבוגר, מי אמר את הדברים ואל מי הוא דיבר. משום כך, בעיבוד הסיפור, חשוב להקפיד ולהבהיר מי הם הדוברים ואל מי הם פונים בדבריהם.

8. מיקוד האגדה או המדרש במקום, בזמן ובאירועים המוכרים לילדים

בסיפורים רבים נזכרים מקומות בארץ ישראל כמו טבריה, יבנה, אשקלון, ציפורי, ירושלים ועוד; גם במקורות שבהם המקומות אינם נזכרים בשמותיהם, אך ידוע היכן ישב אותו חכם שעליו מסופר, רצוי לשלב את שם מקומו בסיפור.

הדגשת העובדה שהמקום שבו התרחש הסיפור, קיים גם כיום, ושהוא נקרא עדיין באותו שם עשויה לקרב את הסיפור אל השומעים הצעירים ועוזרת לבנות אצלם את התחושה של המשכיות הדורות.

פרטים אישיים הידועים לנו על הדמות המרכזית בסיפור, ממקורות אחרים. התוספות מעלות לפני הילדים דמות חיה, המתנהגת במגוון דרכי התנהגות, בעלת אופי מסוים והתנהגויות מוסריות, היכולה לשמש דגם לחיקוי.

שילוב הסיפורים בחיי כיתת הגן

סיפורים מתוך לקט אגדות חז"ל אפשר לשלב בחיי הילדים באופנים שונים:

1. לשלב את הסיפורים, לפי תוכניהם, בנושאים השונים שעוסקים בהם בגן.

2. לספר סיפורים אלה בצמידות לאירועים הפוקדים את ילדי הגן, למשל: כשילד חולה, אפשר לספר על רבי עקיבא המבקר אצל תלמידו החולה; כשילד מוצא אבידה וקשה לו להחזירה – אפשר לספר אחד מן הסיפורים על 'אבן הטוען' או על 'שמעון בן שָׁטָח והאבן הטובה'; כשנגרמים נזקים בסביבה הקרובה – אפשר לספר את הסיפורים העוסקים באחריות היחיד על רשות הרבים.

צמידות זו בין נושאי הסיפורים לבין אירועים בחיי הילדים תמחיש את העובדה שאותן בעיות ואותם נושאים המעסיקים מבוגרים וילדים כיום העסיקו את בני עמנו בימים עברו, ואת האפשרות שיש לנו ללמוד מהסיפורים הללו דרכי התנהגות רצויות על פי אותן אמות מידה מוסריות.

3. לייחד יום קבוע בשבוע ובו לספר אחד מן הסיפורים שבלקט, וליצור בכך יחס מיוחד לסיפורי חז"ל. מיסוד זמן ומסגרת לסיפורים אלה מעניק להם חשיבות מיוחדת. הציפייה וההתכוננות הפנימית של הילדים לקראת אותה פעילות חוזרת, יוצרים סוג הקשבה מיוחד התורם להפנמת התכנים והערכים הבאים בהם לידי ביטוי.

גם בדרך זאת, אפשר לבחור מבין הסיפורים את אלה המתקשרים לאירועים המתרחשים באותו זמן בכיתת הגן, או לספרם על פי הסדר של נושאי התוכן, או לבחור בסיפורים המשתלבים באופן אינטגרטיבי בנושא הכללי שבו עוסקים הילדים באותה עת.

כיצד מספרים?

הילדים באירועי הסיפור ובתהליכים הפנימיים העוברים על הגיבורים. כשנוקטים בדרך זו חשוב לשים לב שהעצירות והעלאת הבעיות יהיו במקומות משמעותיים הן מבחינת הילדים והן מבחינת תוכן הסיפור, על מנת שהילדים יוכלו להתייחס אל השאלות מתוך מציאות חייהם. חשוב להעמיד את השאלה לפני שהתשובה עליה מושמעת מן הסיפור. עם זאת, כדי לא לאבד את הקשב של הילדים, אין להרבות בעצירות כאלה, ואין להאריך את פסק הזמן המוקדש לשיחה. אפשר להסתפק בהאזנה לתגובות של ילדים מעטים. שיחות ארוכות על עניינים שונים בסיפור יידחו לזמן שיוקצב להן, לאחר השמעת הסיפור כולו.

1. לפני שמספרים סיפורים מן הלקט, כדאי להקדים ולומר שסיפורים אלה מוסבים על אנשים חכמים שחיו בעבר, אנשים שהיו יודעי תורה, מנהיגים ורבנים, שהיו אנשים חשובים לנו, היהודים – אבל מסופר בהם גם על "עמך" – אנשים מן השורה. **המעשים** שמספרים עליהם יכולים לשמש לנו **דוגמה להתנהגות רצויה**.

כמו כן כדאי לומר שבתחילה הסיפורים סופרו בעל פה, בהרחבה רבה ועברו מפה לאוזן בשינויים, בתוספות ובהשמטות, לפני שנכתבה תמציתם. עוד כדאי לומר לילדים שבמקור הכתוב, הסיפורים כתובים בלשון קשה. וכמו שאת סיפורי האבות ואת סיפורי יציאת מצרים, הכתובים בלשון קשה, מספרים להם ואין קוראים בפניהם מן המקור – התנ"ך – כך גם מספרים להם את אגדות חז"ל, רק **בסוף**, לאחר שהם מכירים את הסיפורים, קוראים אותם באוזניהם **בלשון המקור**. כדי להקל לספר אותם ולקרוא את המקורות בהגייה מדויקת, הוספנו לטקסטים ניקוד מסייע.

2. בסיפורים רבים כלולים מושגים שילדים צעירים לא נתקלו בהם עדיין, ואין הם מובנים להם. יש **לאתר מושגים** אלה, לפני השמעת הסיפור לילדים, **ולשלב את הסבריהם** במהלך הסיפור.

3. הסיפורים הכלולים בתכנית התרחשו בדרך כלל בארץ ישראל. חלקם – במקומות הקיימים עוד היום. אפשר להראות לילדים על מפת ארץ ישראל את סימון מקום ההתרחשות; אפשר להבליט את הסימן בצבע, ואולי גם להראות תמונה עכשווית של המקום, ולהדגיש בכך את ההמשכיות ההיסטורית של עם ישראל בארצו.

4. קיימות שתי דרכים לספר סיפורים מן הלקט: האחת – **השמעת הסיפור ברצף**, מתחילתו עד סופו, והאחרת – **עצירה בנקודות מסוימות בסיפור** והעלאת שאלות על המשך הצפוי, או על התנהגות הגיבורים הצפויה. מטרת דרך זו היא ליצור מעורבות מצד

הפעילויות המוצעות לסיפורים

ילדים לומדים באמצעות עשייה. ככל שנרבה להפעיל אותם נגביר אצלם את החוויה ונעמיק את הלמידה. הגיוון באמצעי למידה מאפשר לכל ילד וילדה לחוות את חווית הסיפור ולבטא את התרשמותם ממנו בדרך המתאימה להם.

דיון

הדיון משמש אמצעי מרכזי להפגשה משמעותית של הילדים עם ספרות חז"ל.

ללא דיון קשה לנו, לעיתים, לעמוד על טעויות חשיבה של ילדים ואין לנו אפשרות לתקן אותן.

באמצעות דיון אפשר ללבן מסרים של סיפור ולהבחין תהליכים נפשיים המונחים ביסוד ההתנהגות של גיבורי הסיפור ואפשר להסיק מסקנות הנובעות ממנו.

ניתן לדון בבעיה העולה מתוך הסיפור כהקדמה להשמעתו בפני הילדים, במהלך השמעתו או כסיכום לאחר השמעתו.

את הדיונים אפשר לערוך בקבוצות קטנות, עם ילדים בודדים, בנסיבות מזדמנות, או במליאה בפני הכיתה ובהשתתפות כל הילדים.

המחזה ומשחק דרמתי חופשי

אחת הדרכים שיאפשרו לילדים לחזור על הסיפור ולהפנים את תוכנו, היא המחזה. מרבית הסיפורים שבלקט בנויים על עלילה מתפתחת, הם דינמיים, ציוריים, מעשי הדמויות מתוארים בהם בבירור, ועל כן הם ניתנים להמחזה ואף מומלץ להמחזים.

תוספת אביזרים הנזכרים בסיפורים למרכז המשחק הדרמתי החופשי, תעודד חזרה על הסיפורים.

שירה ותנועה

שירה ותנועה מאפשרות לילדים לבטא את רשמייהם בדרכים דרמטיות.

סוגי פעילות שונים בחומרי יצירה שונים

נציע לילדים לבטא את התרשמותם מן הסיפור ואת פרשנותם האישית בציור אישי, ציור קבוצתי, ציור הסיפור ברצף על ידי ילד אחד או על ידי קבוצת ילדים; הכנת תאטרון בובות, צלליות או מסכות ועוד.

ניסויים בחומרים שונים

להמחשת מושגים בסיפור נערוך עם הילדים ניסויים שונים.

טיול וסיור

למתן הזדמנות לבדוק כיצד מושגים ומסרים שעלו בסיפור, קיימים גם בסביבה הקרובה, נצא עם הילדים לטיולים ולסיורים.

משחקים

לחזרה על מצבים ועל מושגים שעלו בסיפורים, נשחק אתם במשחקים שונים כמו משחקי חברה, משחקי שולחן ועוד.

הכנסת מנהג

הסיפורים מציגים לפני הילדים דוגמאות של מעשים והתנהגויות המבוססים על ערכים. כמו למשל ביקור חולים או השבת אבידה.

הכנסת מנהגים העולים מתוך הסיפורים לחיי גן הילדים, תיצור הזדמנויות להתנסות המודרכת על פי ערכים הכלולים בהם.

בֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ

"אדם מישראל, חייב להתנהג, באופן שהבריות לא ימצאו בו כל דופי, שנאמר: 'וְהָיִיתֶם נְקִיִּים מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל' [במדבר לב, כב]. ואמרו חז"ל: 'כל שרוח הבריות נוחה הַיָּמֵנוּ, רוח המקום נוחה הַיָּמֵנוּ' [אבות ג, יג]. וכן: 'איזהו מכובד, המכבד את הבריות' [שם ד, א]. ו'המלביץ פני חבירו ברבים, כאילו שופך דמים' [בבא מציעא נח, ב].

יום הכיפורים מכפר רק על עבירות שבין אדם למקום, על עבירות שבין אדם לחבירו - חייב אדם לפייס את חבירו ולבקש ממנו סליחה עד שלוש פעמים, אפילו אם הלה אכזרי ואינו מוחל לו. חייב אדם לנהוג בחבירו מידת דרך ארץ ולהימנע מלהעליבו, מלהונות אותו ומלגנות את דעתו. עליו להשיב אבידתו, לעזור לו בעת צרה ולגמול לו חסד בעת הצורך. חייב אדם להכניס אורחים, לבקר חולים, ללוות את המת, לנחם אבלים, לא ללכת רכיל, לא להחניף, לא לזייף ולשקר וכו' - שכל אלו בכלל 'ואהבת לרעך כמוך'!^{*}

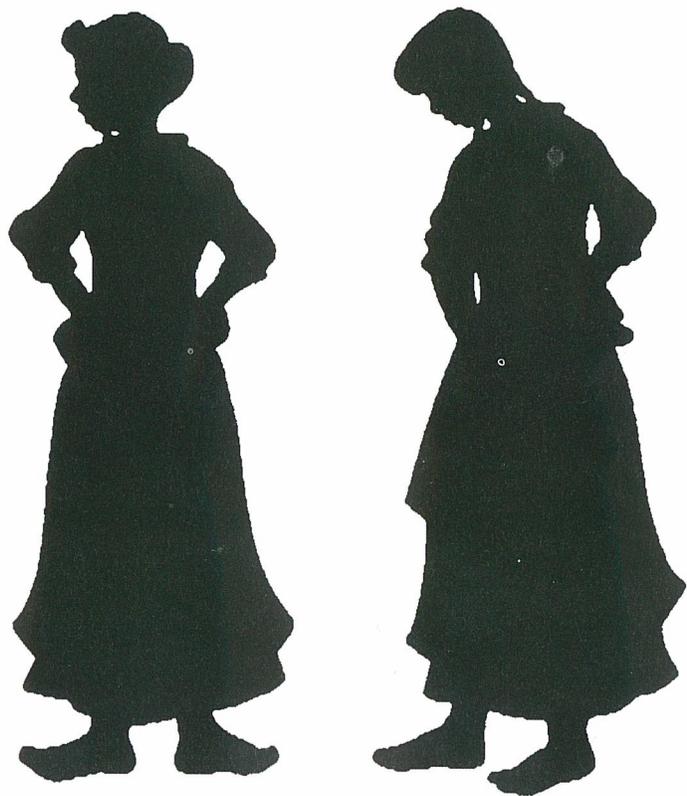

* ד"ר יוס' טוב לוינסקי, 'בין אדם לחברו', בתוך אנציקלופדיה של הווי ומסורת ביהדות, דביר, תל אביב 1975, עמוד 58.

דַּרְדַּר אֶרֶץ

15

הַיּוֹדַעַת לְשֵׂאוֹל וְשֵׂאִינָה יוֹדַעַת לְשֵׂאוֹל

אָמַר רַבִּי אֶחָא:

יֵשׁ אִישָׁה הַיּוֹדַעַת לְשֵׂאוֹל

וְיֵשׁ אִישָׁה שֵׂאִינָה יוֹדַעַת לְשֵׂאוֹל.

יֵשׁ אִישָׁה הַיּוֹדַעַת לְשֵׂאוֹל -

בָּאָה אֶצֶל שְׂכֵנָה,

הַשְּׁעָר פְּתוּחַ - מְקִיֶּשֶׁה עָלָיו.

אוֹמֶרֶת לֵהּ (הָאִישָׁה לְשֵׂכֵנָה): "שְׁלוֹם עָלֶיךָ שְׂכֵנָתִי,

מָה שְׁלוֹמְךָ?

מָה שְׁלוֹם בְּעֶלְךָ?

וּמָה שְׁלוֹם בְּנֵיֶיךָ?"

"טוֹב - נִיכְנָס?"

(וְעוֹד) אוֹמֶרֶת לֵהּ:

"נִיכְנָס.

מָה אֵת מְבַקֶּשֶׁת?"

"יֵשׁ לְךָ חֶפֶץ פְּלוֹנִי,

תִּתְּנֵיהוּ לִי?"

"הֵן."

מְשִׁיבָה לֵהּ הַשֵּׂכֵנָה:

אוֹמֶרֶת לֵהּ (הָאִישָׁה):

אוֹמֶרֶת לֵהּ (הַשֵּׂכֵנָה):

שֵׂאִינָה יוֹדַעַת לְשֵׂאוֹל -

הוֹלֶכֶת אֶצֶל שְׂכֵנָתָה,

הַשְּׁעָר סָגוּר - פּוֹתַחַת אוֹתוֹ,

אוֹמֶרֶת לֵהּ (הָאִישָׁה לְשֵׂכֵנָה): "יֵשׁ לְךָ חֶפֶץ פְּלוֹנִי?"

"לֹא."

אוֹמֶרֶת לֵהּ (הַשֵּׂכֵנָה):

וַיִּקְרָא רַבָּהּ, פְּרָשָׁה ה', סִימָן ח

ב. בשיחה עם הילדים חשוב להדגיש את הדומה והשונה שבשתי דרכי הפנייה של הנשים בסיפור ולשוחח על הרגשות שמעוררות דרכי פנייה אלה אצל האדם שאליו פונים.

כדאי לסכם ולומר שהמעשים וההתנהגות שלנו כלפי הזולת משפיעים על היחס שלו כלפינו.

משחקי אינטונציה (נעימות קול)

נציע לילדים להתחלק לזוגות. בני הזוג יישבו זה מול זה.

ילד אחד יאמר משפט בקשה, כאדם "היודע לשאול" או כאדם "שאינו יודע לשאול". הילד היושב מולו, יחזור על אותה בקשה בדרך הפוכה. רצוי שכל זוג ימציא בקשה אחרת. אפשר להקליט פעילות זאת ולהשמיע אותה אחר כך באוזני הילדים – ולשוחח אז על נעימות הקול ועל דרכי הבקשה השונות.

פעילות בחומרי יצירה

אפשר להציע לילדים להכין מסכות פנים של שתי האחיות המופיעות בסיפור המעובד, כפי שהם רואים אותן בדמיונם.

הילדים יוכלו להשתמש במסכות הפנים שהכינו בהמחזת הסיפור. לאחר ההמחזה אפשר להכניסן לסלסילת התחפושות בגן כדי לאפשר לילדים להמשיך ולשחק בהן באופן חופשי.

קריאה מן המקור

זהו אחד הסיפורים שניתן לסיימו בהקראה מן המקור, או לקוראו מן המקור בהזדמנות אחרת.

על הסיפור

בסיפור זה מתוארים שני דפוסי התנהגות אנושית:

התחשבות בזולת וברגשותיו תוך דחיית סיפוק צרכים אישיים, לעומת פזיזות ובוטות. אישה אחת מתעניינת בשלום בעלת הבית שאליו נכנסה, לפני שהיא שוטחת לפניך את בקשתה, ואילו האחרת, המונחית אך ורק על פי צרכיה האישיים, אינה מתפנה כלל להתחשבות בזולת.

דגם ההתנהגות הראשון – מעורר בזולת רצון לעזור, לשתף פעולה ולהיענות לבקשות בשמחה, ואילו דגם ההתנהגות השני – מעורר דחייה, התנגדות והתנכרות כלפי המבקש ואי-רצון להיענות לו.

בגיל הרך, כשהחשיבה אגוצנטרית עדיין, ודחיית סיפוקים קשה לילדים, הסיפור הזה יכול לשמש הזדמנות לטיפול בנושא.

מסרים חינוכיים

התנהגות מתעניינת, מנומסת ולשון רכה כוחן רב מכוח התנהגות בוטה ולשון תובענית.

פעילויות אפשריות

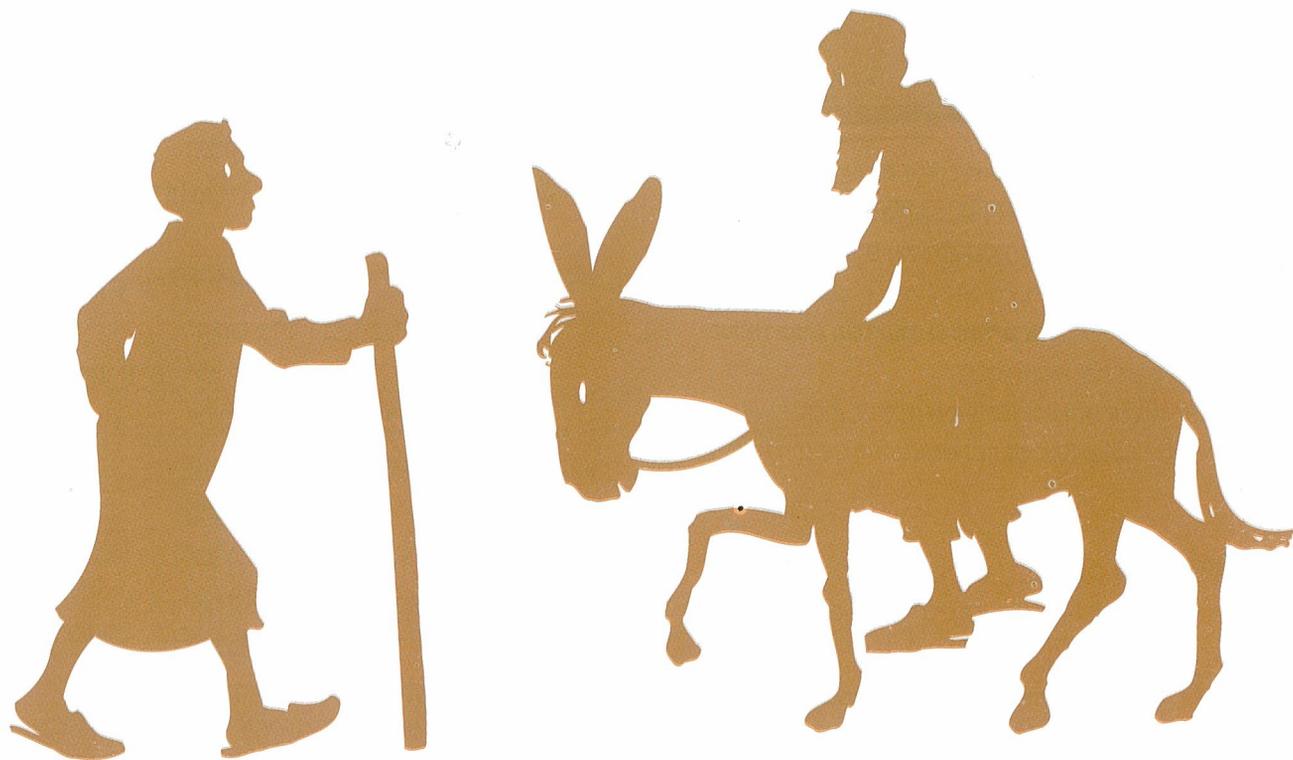
דיון

א. התנהגותן של הדמויות בסיפור יכולה לשמש נקודת מוצא לשיחה כללית על דרכי תקשורת שונות בין בני אדם. חשוב לשוחח על השוני בין בני אדם, ואפילו בין אחים באותה משפחה, המתבטא בהתנהגות, במעשים, במחשבות, בהתבטאויות ועוד.

שְׁמִירָה עַל כְּבוֹד הַזּוֹלָת

19

רבי אלעזר והאיש המכוער בעיניו

מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש:
"לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארוז".

תלמוד בבלי, תענית, דף כ, עמודים א-ב

מעשה שבא רבי אלעזר בן רבי שמעון ממגדל גדור, מבית רבו, והיה רכוב על החמור ומטייל על שפת נהר ושמח שמחה גדולה. והייתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה.

נודמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר.

אמר לו (אותו אדם): "שלום עליך רבי,"

ולא החזיר לו (רבי אלעזר שלום, אלא) אמר לו:

"ריקה. כמה מכוער אותו האיש,

שמא כל בני עירך מכוערים כמותך?"

אמר לו (אותו אדם): "איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני,

כמה מכוער כלי זה שעשית".

כיוון שידע (רבי אלעזר) בעצמו שקטא, ירד מן החמור ונשתטח לפניו,

ואמר לו: "נעניתי לך, מחול לי."

אמר לו (אותו אדם): "איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני

ואמור לו 'כמה מכוער כלי זה שעשית'."

היה (רבי אלעזר הולך) מטייל אחריו עד שהגיע לעירו.

יצאו בני עירו לקראתו, והיו אומרים לו:

"שלום עליך רבי, רבי, מורי, מורי."

אמר להם (אותו אדם): "למי אתם קורין רבי, רבי?"

אמרו לו: "לזה שמטייל אחרך."

אמר להם: "אם זה רבי - אל ירבו כמותו בישראל."

אמרו לו: "מפני מה?"

אמר להם: "כך וכך עשה לי."

אמרו לו: "אף על פי כן, מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא."

אמר להם: "בשבילכם הריני מוחל לו,

ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן."

רבי אלעזר בן רבי שמעון*

רבי אלעזר בן שמעון היה בנו ותלמידו של התנא רבי שמעון בר-יוחאי, שחי ופעל בארץ ישראל בסוף המאה השנייה לספירה. לפי המסורת נקבר במירון ליד אביו. הרבה מהלכותיו וממאמריו של רבי אלעזר מצויים בספרות התלמודית.

האגדה מספרת, שביחד עם אביו הסתתר רבי אלעזר במערה מפני הרומאים במשך שלוש עשרה שנה. הם התקיימו ממי מעיין שנבע במערה בדרך נס ומפרי עץ חרוב שגדל שם, וכל אותו זמן עסקו שניהם בתורה.

הסיפור

סיפור זה מציג דמות של תלמיד חכם שלמד תורה הרבה. הציפייה מאדם, המלא בתורה, היא – שינהג כלפי אחרים בצניעות, מתוך ענווה. רבי אלעזר בן רבי שמעון לא נהג כך. כנראה שההצלחה בלימוד עיוורה את עיניו, וגרמה לו גאווה והתנשאות.

רבי אלעזר בן רבי שמעון פגש אדם, הנראה בעיניו מכוער. הפגישה בין השניים מבליטה את הניגוד בהתייחסות של כל אחד מהם כלפי הזולת. האדם המלומד בתורה, שפט את העומד מולו, אשר לא ידע עליו דבר, רק על פי מראהו החיצוני, פגע בו ובייש אותו. ויתרה מזו – למראה ה'מכוער' האחד, הוא הכליל את כל בני עירו של אותו אדם. ואילו האדם הפשוט – קידם את פניו של רבי אלעזר בכבוד.

כאשר ה'מכוער' הגדיר את מראהו כמשהו שאינו תלוי בו, וכמשהו שהוא אינו אחראי עליו – הבין רבי אלעזר בן רבי שמעון את טעותו הגדולה והביע מיד חרטה.

הנעלב הסכים לסלוח לו רק לאחר שבני עירו ביקשו ממנו למחול לרבי אלעזר משום שהוא גדול בתורה. ה'מכוער' סלח לו על התנהגותו רק

* ד"ר מרדכי מרגליות (עורך), 'רבי אלעזר בן שמעון' בתוך **אנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים**, כרך שני, יהושע צ'צ'יק ומוסד הרב קוק, תל אביב-ירושלים 1964, עמוד 141.

בזכות הציבור, ורק בתנאי שיבטיח שלא יחטא עוד בחטא של ביזיון הבריות.

לא פעם אחת קורה, שילד בגיל הרך ילד נדחה מהחברה בשל סיבה כלשהי הקשורה במראהו החיצוני או בגלל דבר אחר, שאין לו כל שליטה עליו.

הסיפור הזה מראה לנו עד כמה חשוב לגלות בכל אדם צדדים נוספים ולא להתייחס אליו רק על פי מראהו החיצוני או על פי התנהגות חריגה מולדת.

ראייתם של ילדים בגיל הרך היא קוטבית והם ממחרים לדון זה את זה לְטָב וּלְמוֹטָב*. חשוב להציג בפניהם את האפשרות שכל אדם עלול לטעות, ואפילו אדם מלומד ומכובד כמו רבי אלעזר.

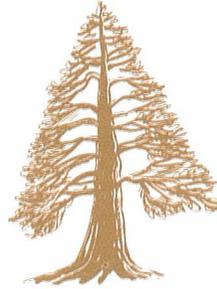
הבעת חרטה עלולה להיראות, בעיני הילדים, כחולשה. מודעות המחנכים לתפיסה זו תעזור להם בהידברות עם הילדים על המושגים "חרטה" ו"סליחה". החרטה האמיתית של רבי אלעזר, ובקשת הסליחה שלו וכן דרך הסליחה של ה'מכוער' עשויים לשמש דגם לחיקוי.

מסרים חינוכיים

1. אין לשפוט אדם לפי מראהו החיצוני ("אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו", פרקי אבות, ד, כ).
2. יש להיזהר ולא להעליב אדם בגלל תכונה פיזית או בגלל מום שיש בו או בגלל כל דבר שאין ביכולתו לשנות. התייחסות שלילית בשל דברים כאלה גורמת עלבון צורב, כי הרי הנעלב אינו יכול לתקן או לשנות דבר.
3. כאשר אדם מכיר בטעותו ומתחרט על עלבון שהעליב את זולתו, חשוב שיביע בפניו חרטה על מעשהו או על דבריו ויבקש ממנו סליחה.

* לְטָב וּלְמוֹטָב – לטוב או לרע. המילה "מוטב" משמשת כאן בלשון "סְגִי נְהוּר", כלומר במשמעות הפוכה.

4. כאשר אדם שנפגע מתבקש לסלוח, והוא רואה בהתנהגותו של הפוגע בו שהוא מתחרט ויהיה המעליב מי שיהיה, עליו להשתדל לסלוח לו ולא להתחשב עוד בפגיעה, לבטל אותה ולחשוב שהיא לא נעשתה. ("כאילו" לא העליבו).

פעילויות אפשריות

דיון

העניינים הראויים לדיון בסיפור זה הם:

1. ביקורת מעליבה על מראה חיצוני

הילדים שומעים על אדם מבוגר, חכם וגדול בתורה, הטועה ומועד – הוא שופט אדם על פי מראהו, וקובע את יחסו אליו לפי טעמו האישי – לפי מה שנראה בעיניו יפה או מכוער.

בחברת הילדים קורה פעמים רבות שילד משמש מקור לצחוק ולהתנכלויות מפני שהוא שמן, רזה, או אפילו מפני שהסתפר בצורה מיוחדת. הילד נעלב ועלול להסתגר בתוך עצמו.

בדיון יתבקשו הילדים להביע את דעתם על התנהגותו של רבי אלעזר בן רבי שמעון. ההתנסויות האישיות שלהם יעזרו להם להבין הן את הגורמים להתנהגותו, והן את הטעות בהתנהגותו.

2. בקשת סליחה

בקשת הסליחה של רבי אלעזר לא הייתה סתם "מן הפה ולחוץ". היא נבעה מהבנה שהוא שגה בהתנהגותו והוא טרח רבות בבקשת הסליחה. נקודה זו כדאי להדגיש בשיחה עם הילדים, שכן היכולת לבקש סליחה אינה מורידה מכבודו של אדם, אלא אף מוסיפה לו כבוד בעיני הבריות, מפני שבקשת הסליחה יכולה לעזור לאדם שנפגע להירגע מן הפגיעה.

3. קבלת חרטה

במהלך הסיפור חל היפוך בתפקידים – אותו אדם, שנפגע קשות מדברי רבי אלעזר בן רבי שמעון – לא היה מוכן לסלוח לו. הוא עצמו נעשה קשה-לב ולא נענה לתחנוני הרב. גם על נקודה זו כדאי לשוחח עם הילדים – איך נראית להם התנהגותו? האם היה צריך להתרכז ולסלוח? מה היה יכול רבי אלעזר בן רבי שמעון לעשות עוד על מנת שאותו אדם יסלח לו?

4. מעורבות הציבור בפיוס

הקהל לא נשאר אדיש נוכח התנהגותם של רבי אלעזר ושל האישי 'המכוער'. הם ניסו ואף הצליחו להביא את 'המכוער' לידי כך שיסלח לרבי אלעזר. הם ראו בידיעותיו ובחכמתו של רבי אלעזר סיבה טובה לסלוח לו: יש סיכוי טוב שבזכות חכמתו לא יחזור שוב על הטעות. כדאי להבהיר נקודה זאת לילדים.

5. התמודדות עם עלבון

בסוף הסיפור 'המכוער' נענה לתיווך הקהל וסולח לרבי אלעזר בן רבי שמעון.

אפשר לצאת מן הסיפור ולשוחח עם הילדים על עצמם במצבים דומים: ממה אנחנו נעלבים? האם קשה לנו או אולי קל לנו להתגבר על עלבון? הדיון עשוי לעורר את הילדים להיות קשובים יותר לאחרים, מתחשבים יותר בזולת, וכאשר הם טועים, נשאר עדיין מוצא של חרטה, הודאה בטעות ובקשת סליחה.

המחזה

סיפור זה מתאים להמחזה. יש לאפשר לילדים לסיים את המחזה בפרשנות אישית משלהם – כלומר להציג את **תמונת הפיוס** בדרך משלהם.

ועוד אפשר

לקרוא בפניהם את הסיפור בלשון המקור.

דאָגה לְדוֹרוֹת הַבָּאִים

65

אֲדָרְיָנוּס וְהַנוֹטֵעַ הַזָּקֵן

אֲדָרְיָנוּס (הַמֶּלֶךְ) הָיָה עוֹבֵר בְּאֵלֶּה הַשְּׁבִילִים שֶׁל טְבָרְיָה וְרָאָה אִישׁ אֶחָד זָקֵן וְחוֹצֵב וְחוֹצֵב חֲצִיבוֹת בְּקִרְקַע כְּדֵי לְנוֹטֵעַ נְטִיעוֹת. אָמַר לוֹ (הַמֶּלֶךְ לִזְקֵן): "זָקֵן, זָקֵן, לֹא הִשְׁחַרְתָּ לֹא הָעֵרַבְתָּ!"* אָמַר לוֹ (הַזָּקֵן לַמֶּלֶךְ): "הִשְׁחַרְתִּי וְהָעֵרַבְתִּי, וּמָה שְׂטוֹב לְרִיבוֹן הַשָּׁמַיִם, עוֹשֶׂה."

אָמַר לוֹ (הַמֶּלֶךְ): "בְּחַיִּיהֶ, זָקֵן, בֵּן כְּמָה שָׁנִים אֶתָּה כְּיוֹם?"

אָמַר לוֹ (הַזָּקֵן): "בֵּן מֵאָה שָׁנִים."

אָמַר לוֹ (הַמֶּלֶךְ): "וְאֵתָּה, בֵּן מֵאָה שָׁנִים וְעוֹמֵד וְחוֹצֵב חֲצִיבוֹת בְּקִרְקַע

כְּדֵי לְנוֹטֵעַ נְטִיעוֹת, סוֹבֵר שְׂאֵתָּה אוֹכֵל מִהֵן?"

אָמַר לוֹ (הַזָּקֵן): "אִם זָכִיתִי - אֶכְלֵתִי, וְאִם לֹא, כְּשֵׁם שֶׁיִּגְעוּ לִי אֲבוֹתַי

כִּךְ אֲנִי יֹעֵץ לְבָנַי."

אָמַר לוֹ (הַמֶּלֶךְ): "בְּחַיִּיהֶ, אִם זָכִיתָ לְאוֹכֵל מִהֵן, תִּהְיֶה מוֹדִיעַ לִי."

לְסוֹף יָמִים עָשׂוּ (הַנְטִיעוֹת) תְּאֵנִים.

אָמַר (הַזָּקֵן): "הִנֵּה הַזָּמָן - נוֹדִיעַ לְמֶלֶךְ."

מָה עָשׂה?

מִילָא סַל תְּאֵנִים וְעָלָה וְעָמַד לוֹ עַל שַׁעַר הָאֲרָמוֹן.

אָמְרוּ לוֹ: "מָה עֲנִינְךָ?"

אָמַר לָהֶם: "לְהַכְנִס לְפָנַי הַמֶּלֶךְ."

כִּיּוֹן שֶׁנִּכְנַס אָמַר לוֹ: "מָה עֲנִינְךָ?"

אָמַר לוֹ: "אֲנִי הִזְקֵן שְׁעַרְתָּ עָלַי וְאֲנִי חוֹצֵב חֲצִיבוֹת בְּקִרְקַע כְּדֵי לְנוֹטֵעַ

נְטִיעוֹת וְאָמַרְתָּ לִי: 'אִם זָכִיתָ לְאוֹכֵל מִהֵן, תִּהְיֶה מוֹדִיעַ לִי'. הִנֵּה

זָכִיתִי וְאֶכְלֵתִי מִהֵן וְאֵלֶּה הַתְּאֵנִים מִפְּרוֹתֵיהֶם."

אָמַר אֲדָרְיָנוּס בְּאוֹתָהּ שְׁעָה:

"מְצוּהָ אֲנִי שֶׁתִּפְנוּ וְהַסֵּל שְׁלוֹ וְתִמְלְאוּהוּ דִינָרִים."

אָמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו: "כֹּל הַכְּבוֹד הַזֶּה תִּכְבְּדוּ לְאוֹתוֹ זָקֵן שֶׁל הַיְהוּדִים?"

אָמַר לָהֶם: "בוֹרְאוֹ מוֹקִירוֹ (מְכַבְּדוֹ) וְאֲנִי אֲנִי מוֹקִיר אוֹתוֹ!"

וּיְקָרָא רַבָּה, פְּרָשָׁה כַּה, סִימָן ה

* לֹא הִשְׁחַרְתָּ לֹא הָעֵרַבְתָּ - לוֹ הֵיית עוֹבֵד בְּצַעֲרֵיתוֹךְ (בְּשַׁחְרִיתוֹךְ), לֹא הֵיית צָרִיךְ לַעֲמוֹל בְּזָקְנֵתוֹךְ (בְּעָרוֹב יָמֶיךְ).

אדרינוס היה קיסר רומאי בין השנים 117-138.

הוא ערך מסעות בכל רחבי מלכות רומא לשם החייאת ערכי תרבות קדומים וייסד ערים בסגנון התרבות ההילינית-הרומאית. אף בתחום המשפט עשה אדרינוס גדולות והכניס בו שינויים רבים וחשובים. למעשיו ברחבי הממלכה נשארו עדויות רבות כדברי הביורגרף שלו, האומר כי בנה משהו כמעט בכל עיר שבערי אסיה ואירופה.

בימיו הייתה יהודה מושבה רומית. אבל הוא לא הבין את חשיבותה המיוחדת של ירושלים בעיני היהודים.

בתחילה לא רחש אדרינוס איבה ליהודים; הוא התעניין בתורתם (פסיקתא רבתי פרשה כא, סימן צט) ואף היה ידידו של רבי עקיבא.

ומשדרש מהיהודים **להציב סמלים רומיים במקדש בירושלים**, נוצר עימות קרין בינו וביןם. עימות זה גרר אחריו גזירות רבות, שכתוצאה מהן פרץ **מרד בר כוכבא**.

אחרי דיכוי המרד וחורבן ירושלים בנה אדרינוס את מקדש יופיטר הקפיטוליני על חורבות בית המקדש ופסל אדרינוס רכוב על סוס הועמד במקום.

איסור מצוות המילה ותלמוד תורה נשמרו מאז בהקפדה והעבריינים הוצאו להורג.

הכניסה לירושלים נאסרה על היהודים לחלוטין והעיר נהפכה לעיר של גויים.

באגדה אדרינוס הוא בדרך כלל סמל הרשע והאכזריות. שמו מלווה בכינויים כגון "שחיק עצמות", "הרשע". אף הכינוי "מלכות הרשעה" מכון לעתים קרובות לרומא בימי אדרינוס. עם זאת, לפי אגדה זו, אדרינוס הראה עניין מיוחד בישראל.

על הסיפור

אדרינוס, הקיסר הרומאי, עבר בשבילי טבריה וראה זקן חופר חפירות כדי לטעת נטיעות. הדבר מפליא אותו: מדוע יטרח איש זה כל כך, הרי לא יזכה לאכול מפירות העצים שהוא עמל בנטיעתם? ואולי אותו זקן היה עצל כל חייו ועל כן הוא נאלץ בזקנותו לעבוד למחייתו?

הזקן היה אמנם בן מאה שנה, אך חוכמתו, מצפוניו, אמונתו ואהבתו את האדם והעולם, נתנו בו כוח לעבוד קשה כל כך גם בגיל מופלג. הוא ידע שגם אם לא יזכה הוא עצמו לאכול מפירות נטיעותיו – ייהנו מהם בניו.

בחוכמתו ראה עבר, הווה ועתיד – הוא ידע שגם אבותיו טרחו ועמלו בעולם כדי שהוא לא ייוולד לתוך עולם ריק.

67

בסוף הסיפור, משנוכח אדרינוס שאכן זכה הזקן לאכול מפרי נטיעותיו, הוא העניק לו סל מלא דינרים וזאת משום שהוא רואה באריכות ימיו של הזקן מתנת אלוהים על טרחתו לטובת הדורות הבאים; המְחַוָּה שלו מוכיחה על הערכה דומה מצידו.

אחת המטרות שלנו בחינוך בגיל הרך היא לפתח בילדים את ההבנה וההכרה שכל מעשה שהם עושים היום בסביבתם יש לו השלכות לא רק לגבי ההווה אלא גם לגבי העתיד.

למשל: נטיעת עצים כיום מבטיחה פירות וחומר גלם לבנייה בעוד שנים. כמו כן היא מבטיחה שימור הקרקע וסביבת חיים טובה יותר מבחינה בריאותית. המְחַזֵּר הנהוג כיום מבטיח הימנעות משימוש מופרז במשאבי הטבע. התנהגותו של הזקן בסיפור יכולה לשמש נקודת מוצא לדיון בנושאים אלה, וכן דגם לחיקוי.

מסרים חינוכיים

1. מן הראוי שכל אדם יטרח בבניינו של עולם – לא רק לעצמו אלא מתוך דאגה לדורות הבאים.
2. נטיעת עצים הינה חלק חשוב בשיקומו של העולם.

* אדרינוס, בתוך האנציקלופדיה העברית, החברה להוצאת אנציקלופדיות בע"מ, ירושלים-תל אביב תשי"א, עמודים 559-562.

פעילויות אפשריות

דיון

אחרי הסיפור כדאי לערוך עם הילדים דיון בנושאים האלה: לשם מה נוטעים עצים? למי הם מביאים תועלת? אחר כך אפשר לשוחח איתם על השאלה מדוע צריך אדם זקן כל כך לטרוח ולעמול לנטיעת עץ שאולי לא יזכה לאכול מפירותיו? מניין יש לו הכוח לעשות זאת? על מה הוא חושב?

מן הראוי להדגיש בשיחה, שהזקן שבסיפור עשה זאת מתוך דאגה לדורות הבאים. חשוב לומר להם שגם אנחנו כיום נהנים ממה שעשו אבותינו – וכי על כל אחד מאתנו ועל כולנו ביחד מוטלת הדאגה לאיכות הסביבה למען הדורות הבאים.

כדאי לשאול את הילדים באילו דרכים יכולה לבוא לידי ביטוי דאגה זאת (למשל: בנטיעת עצים, בשמירה על הטבע, באיסוף פסולת ובמחזור); יש לקבל כל תשובה הגיונית.

הכנסת מנהג

1. בעקבות הסיפור אפשר לטעת עץ בחצר הגן, או בסביבתה הקרובה, כדיטוי להמשכיות ולקשר בין ההווה והעתיד – בין הילדים הנמצאים כעת בגן, ובין אלה שיבואו אחריהם. הילדים יכולים לברך את העץ בעל פה, לכתוב ולצייר ברכות על פתקים קטנים ולתלות אותם בסרט על העץ.

מנהגים שונים קשורים לנטיעת עצים וכדאי להזכיר חלק מהם. למשל: נטיעת עץ כשתינוק נולד או להבדיל – כשאדם יקר נפטר. העץ משמש אז סמל להמשכיות.

2. מכיוון שילדים צעירים מתקשים להבין ממש את המושג של העתיד הרחוק, ומכיוון שתהליך הפנמת הערך של שמירה על הסביבה הקרובה והרחוקה הוא תהליך ממושך – אפשר להתחיל במעשים קטנים של אחריות אישית לשימור הסביבה הקרובה ולטיפוח איכותה. למשל: טיפוח הצמחייה בה, ושמירה עליה, ניקיון הסביבה

ורשות הרבים, הסרת מפגעים והודעה עליהם ל"רשויות מוסמכות" ועוד.

סיור וטיול

1. אפשר לצאת עם הילדים להתבונן בעצים שונים בסביבה הקרובה. בטיול זה כדאי להפנות את תשומת ליבם לדברים האלה: איזה עץ הוא הזקן ביותר? האם הילדים מכירים עצים עתיקים שלא ידוע מי נטע אותם? אפשר לשאול אנשים מהשכונה אם הם יודעים בן כמה עץ עתיק מסוים הגדל בה, ועוד.

אפשר להפנות את תשומת לב הילדים לסוגי העצים – עצי נוי וסרק ועצי פרי, ולמיקומם השונה.

2. ביקור במשתלה – אפשר ללכת עם הילדים למשתלה קרובה ולהיפגש שם עם האחראי על המקום, ולשוחח איתו על עבודתו.

לפני הסיור חשוב לרשום מפי הילדים שאלות שהם היו רוצים לשאול את האחראי.

בסיור כדאי לבקש הסבר על קצב גדילתם של עצים שונים, על המהירות שבה עצים שונים מניבים פרי, על דרכי הטיפול בעצים שונים ועוד.

מפגש כזה יבהיר לילדים את חשיבות העצים בעולמנו ואת הצורך בתכנון לעתיד בעת שתילתם.

ועוד אפשר

להציע חומרים ליצירה, לעודד משחק דרמטי חופשי, להמחיש את הסיפור ולקרוא אותו מן המקור.

כִּיבוּד אָב וְאִם

69

"מעלות" הוצאת ספרים בע"מ.

182-1110 182-1110